

Wszy (*Anoplura*)

RYSZARD HAITLINGER

Katedra Zoologii, Akademia Rolnicza, ul. Cybulskiego 20, 50–205 Wrocław

Treść. Fauna wszy Pienin jest słabo poznana i nie wykazuje cech charakterystycznych. Znane są cztery gatunki, a spodziewać się można dalszych 7–10.

HISTORIA BADAŃ

Dotychczas z całego świata opisano ponad 300 gatunków wszy. W Polsce znaleziono zaledwie 29 gatunków (Wegner 1966, 1972; Hatlinger 1973, 1977; Cais 1974). Jest to więc grupa owadów niezbyt zasobna w gatunki, wymagająca dalszych badań, w tym dotyczących ich rozmieszczenia w kraju.

Historia badań wszy w Pieninach jest niezwykle krótka i ogranicza się do jednej pracy wykonanej przez Haitlingera (1974). Omówiono w niej gatunki związane z drobnymi ssakami zamieszkującymi Małe Pieniny, Pieniny Właściwe i Pieniny Spiskie. Stwierdzono obecność zaledwie czterech gatunków: *Hoplopleura acanthopus* (BURMEISTER, 1839), *H. edentula* FAHRENHOLZ, 1916, *H. affinis* (BURMEISTER, 1839) i *Polyplax serrata* (BURMEISTER, 1839). Ponadto Kadulski (1989), omawiając występowanie w Polsce *Haemodipsus lyriocephalus* (BURMEISTER, 1839) i *H. setoni* EWING, 1924 – gatunków związanych z zajęcem szarakiem, stwierdził ich obecność we wszystkich krainach zoogeograficznych Polski. Mimo nie podania konkretnej lokalizacji w Pieninach, można uważać, iż występują one na tym obszarze. Kadulski do gatunków występujących pospolicie na całym obszarze Polski, zgodnie z rozmieszczeniem głównego żywiciela – dzika, *Sus scrofa* L., zalicza *Haematopinus apri* GOUREAU, 1866. Gatunek ten jest wymieniany z bliskiego sąsiedztwa Pienin.

CHARAKTERYSTYKA FAUNY

Wśród gatunków wykazanych z Pienin szczególnie pospolite są dwa: *H. acanthopus* i *H. edentula*. Pierwszy z nich, najpospolitszy w kraju, jest ściśle związany z gryzoniami z rodzaju *Microtus* SCHRANK, ale może przygodnie pojawiać się i na innych żywicielach. Liczebność tego gatunku ulega dużym wahaniom związanym ze zmianami liczebności podstawowego żywiciela *Microtus arvalis* (PALLAS, 1779). *H. edentula*, monokseniczny borealno-górski gatunek, jest ściśle związany z jednym żywicielem *Clethrionomys glareolus* (SCHREBER, 1780) i był znaleziony w większości obszarów górskich w Polsce oraz na północy kraju (Beaucournu 1966; Haitlinger 1976, 1989; Cais 1977). Pospolity jest w całych Pieninach, zgodnie z rozmieszczeniem głównego żywiciela. Dwa rzadsze w Pieninach gatunki wszy: *Polyplax serrata* i *H. affinis* są związane z myszami z rodzaju *Apodemus* KAUP., *P. serrata* przede wszystkim z *A. flavicollis* (MELCHIOR, 1834) a więc głównie ze strefą lasów. *H. affinis* jest pasożytem *A. agrarius* (PALLAS, 1771). Jego obecność w Pieninach wyznacza zasięg żywiciela, przy tym wesz ta nigdy licznie nie pojawia się na myszach polnych.

Stan znajomości *Anoplura* na terenie Pienin uznać należy za skromny. Wszy wykazują zróżnicowaną specyficzność wobec ssaków, przy tym zawsze ich obecność jest uzależniona od występowania właściwych żywicieli, a w mniejszym stopniu od warunków środowiskowych. A zatem

fauna wszy Pienin jest niewątpliwie bardziej urozmaicona aniżeli wynika to z obecnych ustaleń. W Pieninach występują inne gatunki ssaków, na których swoistych dla nich wszy nie stwierdzono lub ssaki te nie były w tym zakresie badane. Lista ssaków Pienin, na których można się spodziewać obecności swoistych gatunków wszy, sięga pięciu a ponadto dwa gatunki mogą zostać znalezione na człowieku.

Badania wszy w Pieninach oparte wyłącznie na drobnych ssakach i to nie obejmujących wszystkich gatunków występujących na tym obszarze, a będących ich żywicielami, dają fragmentaryczny obraz fauny. W Pieninach można spodziewać się wykazania dalszych ośmiu gatunków. Są one związane z człowiekiem lub bezpośrednim jego otoczeniem: *Pthirus pubis* (LINNAEUS, 1758) i *Pediculus humanus* LINNAEUS, 1758, specyficzne pasożyty człowieka oraz *Haematopinus suis* (LINNAEUS, 1758) występujący na świnia. Gatunki te, o ile nie są stałym elementem fauny Pienin, to przynajmniej są jej składnikiem okresowym. Jest wielce prawdopodobne występowanie *Polyplax spinigera* (BURMEISTER, 1839) pasożyta *Arvicola terrestris* (LINNAEUS, 1758) i *P. reclinata* (NITZSCH, 1864) pasożyta *Crocidura suaveolens* (PALLAS, 1811). Ten ostatni gatunek był wymieniany z kilku stanowisk w Polsce lecz jest rzadko spotykany na swym żywicielu, a w większej liczbie pojawia się w zimie (Haitlinger 1984). Nieobecność *P. reclinata* na niewielu zębielekach złowionych w Pieninach nie wyklucza jego obecności na tym obszarze. Ponadto nie jest wykluczona obecność *Polyplax spinulosa* (BURMEISTER, 1839), pasożyta *Rattus norvegicus* (BERKENHOUT, 1769) i *Enderleinellus nitzschi* FAHRENHOLZ, 1916, pasożyta *Sciurus vulgaris* LINNAEUS, 1758.

Wykazanie *Schizophthirius pleurophaeus* (BURMEISTER, 1839) na *Muscardinus avellanarius* (LINNAEUS, 1758) w bliskim sąsiedztwie Pienin w Beskidzie Wyspowym (Haitlinger 1977), wskazuje na możliwość znalezienia tego gatunku w Pieninach. W Pieninach nie stwierdzono obecności *Micromys minutus* (PALLAS, 1771) (Haitlinger, Szyszka 1975), lecz Bocheński (1960) w wyplwkach puchacza z Ociemnego i Rabsztyna znalazł szczątki badylarki. Jest ona żywicielem

dwoch gatunków wszy: *Hoplopleura longula* (NEUMANN, 1909) i *Polyplax gracilis* FAHRENHOLZ, 1910, obu występujących w Polsce. Ponadto z Pienin Sitowski (1948) wymienia *Sicista betulina* (PALLAS, 1778). Cais (1974) opisał z tego żywiciela z Bieszczadów, nowy gatunek wszy *Schizophthirius jaczewskii*, istnieje więc możliwość występowania wyżej wymienionych wszy w Pieninach. Inne gatunki, powiązane z nieparzystokopytnymi i parzystokopytnymi, nie były znajdowane w sąsiedztwie Pienin i ich obecność na tym obszarze jest wątpliwa. Fauna wszy Pienin nie wykazuje żadnych elementów swoistych. Zwraca uwagę brak *Polyplax hannswrangeli* EICHLER, 1952, powiązanej z nornicami z obszarów podgórskich i górskich.

PIŚMIENNICTWO

- Beaucournu J.C. 1966. *Hoplopleura edentula* FAHRENHOLZ, 1916 (*Anoplura*), parasite spécifique de *Clethrionomys glareolus*, est une bonne espece. — Acta parasit. pol., **14**: 127–131.
- Bocheński Z. 1960. The diet of eagle-owl *Bubo bubo* (L.) in the Pieniny Mts. — Acta zool. cracov., **5**(8): 311–330.
- Cais L. 1974. *Schizophthirius jaczewskii* sp. n. a new species of *Hoplopleuridae* (*Anoplura*) from Poland. — Bull. Acad. pol. Sci., **27**: 495–498.
- Cais L. 1977. Wszy (*Anoplura*) zebrane na gryzoniach w Tatrach Polskich. — Wiad. parazyt., **23**: 455–462.
- Eichler W. 1960. Die Läuse Schlesiens. — Acta parasit. pol., **8**: 1–22.
- Haitlinger R. 1973. *Polyplax spinigera* (BURMEISTER, 1839) (*Anoplura, Insecta*) a new species of louse in the fauna of Poland. — Polskie Pismo ent., **43**: 761–766.
- Haitlinger R. 1974. Wszy (*Anoplura*) drobnych ssaków Pienin. — Wiad. parazyt., **20**(4): 559–568.
- Haitlinger R. 1976. Parasitological investigations of small mammals of Góry Sowie (Middle Sudetes). III. *Anoplura* (*Insecta*). — Polskie Pismo ent., **46**: 207–230.
- Haitlinger R. 1977. *Schizophthirius pleurophaeus* (BURMEISTER, 1839) nowy gatunek wszy w faunie Polski. — Wiad. parazyt., **23**: 453–454.
- Haitlinger R. 1984. Stawonogi występujące na *Crocidura suaveolens* (PALL.) (*Mammalia, Insectivora*) w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem aglomeracji miejskiej — Wiad. parazyt., **30**: 521–529.
- Haitlinger R. 1989. *Arthropods* (*Acari, Anoplura, Siphonaptera, Coleoptera*) of small mammals of the Babia Góra Mts. — Acta zool. cracov., **32**: 15–56.

- Haitlinger R., Szyszka K. 1975. Drobne ssaki Pienińskiego Pasa Skalkowego. — *Acta zool. cracov.*, **20**(7): 185–200.
- Kadulski S. 1989. Występowanie stawonogów pasożytniczych na łownych *Lagomorpha* i *Artiodactyla* Polski – próba syntezy. — *Zesz. nauk. Uniwersytetu Gdańskiego, Rozpr. Monogr.*, **132**: 1–141.
- Sitowski L. 1948. Przyczynki do znajomości fauny Parku Narodowego w Pieninach. — *Ochr. Przyr.*, **18**: 133–142.
- Wegner Z. 1966. *Wszy. Anoplura*. — *Kat. Fauny pol.*, 32 s.
- Wegner Z. 1972. *Wszy – Anoplura*. — *Klucze do oznaczania owadów Polski*, **16**: 1–90.

SUMMARY

The following species of lice: *Polyplax serrata*, *Hoplopleura acanthopus*, *H. affinis* and *H. edentula* are known from the Pieniny Mts. Furthermore, four species are known from neighbourhood of Pieniny: *Haemodipsus lyriocephalus*, *H. setoni*, *Haematopinus apri* and *Schizophthirius pleurophaeus*. Moreover, it is a possible indication of a total of seven to ten species. These faunas have no specific elements.